

Kovács Lajos

Taníthatják-e egymást (önmagukat) a diákok?

A szerző kérdése költői. Aki még olvassa (legalább) a *Légy jó mindhalálig* történelmét (sic!), nyilván bosszúsan lapoz tovább. S bár éppen az ő megerősítő véleménye veszhet el ezzel az indulattal, most inkább azokkal kelnek birokra, akik ennyi evidenciát sem feltételeznek az iskola gyakorlatából. Hozzáteszem: még inkább az alapoktatás gyakorlatából.

Egy általános iskola mérheti-e a tudományok mélységmérőivel, hogy milyen minőséget közvetít? Többnyire felhasznált tankönyveivel, azok színvonalával azonosítjuk ezt a remélt minőséget. Nehezebben ellenőrizhető adat a könyvtár(ak) „ellátottsága”, – van-e települési, van-e iskolai? – még nehezebben a használata, még inkább a korszerűsége, s mindezek beépülése a mindennapi praxisba.

Bennünk – mintegy tizenöt évvel ezelőtt – ezek az evidenciák elindítottak egy diákalkotás-központú folyamatot, gondolkodást, építkezést. Ez talán nem túlzás, ugyanakkor nem is mindennapi jelenség. A diák, mint alkotó – általános iskolában – a mosolypedagógia tünete. Lehet a srácból valami, persze, majd meglátjuk. Többnyire a várakozás és várakoztatás mezsgyéin parkoló, önmagukkal viaskodó, szakszerű segítséggel ritkán meglóduló tehetségek hétpróbáit élék meg a résztvevők: családok, egymás véleményét cáfoló pedagógusok, energiáikat őrölő lányok és fiúk. A művészetek terén éppen dekonjunkktúra (értékválság, érdektelenség, racionalizált érdekközpontúság) tesz tönkre művészeti iskolákat, valaha jobb sorsra érdemes kórusokat, szakköröket, műkedvelést és hagyományőrzést... Ne szélessük a skálát!

Ezt a tág horizontot akartuk megváltani, menthetővé tenni, kínálati cikk formájában megtartani az újabb nemzedékeknek. Ehhez a filozófiához választottuk ki magunknak az alapfogalmakat (ha úgy tetszik: diszciplínákat): a diákalkotókat, a kutatássegítés intézményesítését, a helyi objektívációk (publikációk, szemelvénytárak stb.) felépített rendszerét. A főszerep magáé a könyvé: az évente kiadott kötetek sorozatot alkotnak¹, így kialakul egy helyi segédletekből álló értékes gyűjtemény, melynek lényege a diákalkotás. Lehetséges tudományterületei nincsenek korlátozva, de a munkának van egy stabil alapja: a helytörténet. A benne rejlő lehetőségek jelenthetnek helyben maradást és elrugaszkodást ugyanúgy, mint a tudományosság elveinek megtartását. A diákalkotás ebben az életkorban egyszerre jelenti a segítők közreműködését (legsikeresebb példák alapján ez a tapintatos, kutatásmethodikai „terelgetésre” vállalkozó konzulens szerep), és a normális körülményeknek megfelelő – ezért zsákutcáktól sem mentes – kutatásfolyamatokat. Ezek vezethetnek eredményre, de el is húzódnak, új irányba fordulhatnak, s akár kudarcot is vallhatnak.

A könyv – a publikáció – ennek a folyamatnak a legvégső stádiuma, ahogyan az a tudományos életben is természetes (vég)eredmény.

Ezek a kiadványok aztán – megint csak normális esetben – beépülnek a helyi tantervbe, tantárgyi struktúrába, tanári tanmenetbe, s tovább színezik az egy tan-könyvű információszerzés fehér foltjait.

A NAT-viták éles fordulatainak idején már több próbálkozásra volt túl a nevelőtestület néhány „alapembere”. Nyári táborokban kipróbáltuk a tudomány és művészet együttélésére alapozott kutatási- és kutatófejlesztő elképzeléseinket. Az általános iskola 10–14 éves korosztályát vontuk be – önként jelentkeztek zömmel kistelepülések tehetséges tanulói, vagy küldték őket lelkiismeretes tanáraik –, s Esztergom hatalmas kultúrájából választva koronként kerestünk még kutatható, felülírható, új hipotézissel másképp megközelíthető vitatémákat. A tudomány és művészet együttélése lehetővé tette, hogy az elrugaszkodás a fantázia irodalmi, képzőművészeti leplei alatt is megtörténhessen; így a publikációk² zöme a fantázia szabadabb, művészileg újratereztett vagy hiányt pótló műfajaival pótolta a tábori időhiányt.

A kötetek így is számos maradandó érték megteremtését (s több tehetség útnak indítását) segítették. A már jelzett *időhiány* azonban rámutatott ennek a munkának a kutatásban nélkülözhetetlen elemére, a folyamat természetes medrének hiányára.

Az egy iskola – egy kutatási program a tanév(ek) szolgálatába állította ezt a szándékunkat. A program a nyári tábort az éves folyamat lezáró eseményévé, a publikus munkák befejező, kiadásra előkészítő tevékenységévé változtatta. Főerősítette a tudományos algoritmus szerint levezethető diákalkotások iránti igényt és riadalmat egyaránt. (Az ellentétpár felismerése is rendkívül fontos egy nevelőközösség életében, hiszen az érték tisztázott fogalma a kutatás mélységét ugyanúgy befolyásolja, mint gyakoriságát.)

A viszonylag korán jelentkező tematikusság igénye az iskolai könyvek blokkjaiban érhető tetten, de nem vált általános szerkesztési vagy kutatási elvvé. 1992 és 2007 közötti könyvek két bázisra alapozva készültek el. Változatlanul teret kapott az irodalom és képzőművészet az értékutatásban és -újratereztésben, utóbbi nyomdatechnikai és anyagi okokból korlátozott lehetőségekkel. Élesen elhatárolódott azonban a tudományos igényű munkák blokkja; az első kilenc év helyi (szándéka szerint nem provinciális) tudományos diákalkotásait folyamatosan felváltotta a helytől (településtörténettől) független témák keresése, feldolgozása. Mindkét korszaknak volt külső ösztönző forrása is. 1991–2000 között a kutatásnak elsősorban a Város- és Faluvédők Országos Szövetsége pályázatai adtak lendületet, ahol számos díj igazolta a diákalkotások tudományos munkája iránti igényt, bár a kiírás ezt nem hangsúlyozta eléggé. A 2000-ben általános iskolásoknak először meghirdetett Országos Tudományos Diákköri mozgalom pályázatai új lendületet adtak a diákkutatásoknak. Mivel a diákalkotások értékelése szervezett formában, rendszerezett algoritmus szerint – csak a létrehozott érték figyelembevételével – történt, kiszélesedett a horizont, továbbra sem zárva ki nem a helytörténet témájú tudományos dolgozatokat.

Az első időszakban olyan értékeket mutattak be a diákok és tanárok közös publikációi, amelyeket korábban nem kutattak. Ilyen például a még fellelhető népi pincék, prések leltára és dokumentálása, a temető német (sváb) nyelvű, pusztuló sírköveinek dokumentálása és feldolgozása, az utcatörténetek dokumentálása, jeles városépítő mérnök³ életművének leltárba vétele, stb. Ez a korszak így valóban fontos helytörténeti novumokat tárt fel. A település országos (sőt, nemzetközi) sikereivel is foglalkoztak diákjaink, amikor feldolgozták a 19. századi Bécsben élő, német nyelven publikáló Grundl Ignác botanikus⁴ közléseinek teljes magyar fordítását, vagy a bányászathoz kötődő jeles geológusok⁵ és feltalálók⁶ munkáit, életműveit.

A második korszak írásai már a tudományos élet szélesebb skálájáról válogatnak. Gyakori a nyelvészeti kutatás, például névkutatás, nyelvtörvény és praxis vizsgálata az üzletnevek megjelenésében, Petőfi és a halálmotívum gyakorisága a János vitézben, vagy a sportnyelv változása. Vannak közöttük a természet világhoz kötődő személyes megfigyelések (elsősorban állatok szokásainak, életmódjának feltérképezése), valamint építészeti-művészeti értékek vizsgálata, a hagyományok védelmének szándékával (jász hagyományok egy hajdan jászok lakta településen⁷ stb.). Jól láthatóan nem hiányzik a helyi értékek felmutatása ezekben a dolgozatokban sem. Ilyen munkák például a Zsigmondy család és a tehetség problémaköre, kopjafák a temetőben, népi építészet a kisvárosban, az „aranycsapat” dorogi futballistái.

A „blokkok” egy-egy kiadvány szerves részei. Ilyen a dorogi jeles flóra- és faunakutatók⁸ munkásságát összegző kötetünk 1993. évi száma, a történelmi egyházak történetét, épületeit, kegytárgyait összegző kiadvány 1994-ben, vagy az iskolatörténet 1995-ben. Újdonságként említhetjük a kiadásra előkészített 17. számunkat, melynek a mozgómédia és Dorog kapcsolatát feldolgozó blokkja informatív adatokkal látja el a médiaismerettel barátkozó generációkat.

Állandó, és vissza-visszatérő műfajaink is fontos hely- és kortörténeti adattal gazdagították várostörténetünket. Ilyen sorozat volt az utcatörténet, a családi dokumentumokat feldolgozó dokumentum-képregények sora⁹, s ilyen sorozatnak tekinthetjük 2000. óta megjelenő diákköri dolgozatokat is. A diákmunkák mellett egyre gyakrabban adunk közre olyan blokkokat, amelyek pedagógusaink munkáit teszik közkinccsé. A 2000-ben iskolánkban megrendezett 5. országos ÉKP-s pedagógiai konferencia csaknem valamennyi tanári publikációját közöltük. 2002-ben kutatóiskolaként tantárgy-pedagógiai írásokkal, 2004-ben szakvizsgát tett pedagógusaink szakdolgozataival, 2006-ban egy „Lokális identitáspedagógia” témakörben megrendezett konferencián elmondott előadásainkkal léptünk a hazai nyilvánosság elé.

Munkatársunk, Dankó József¹⁰ is többször publikálta diákalkotásokkal kapcsolatos tapasztalatainkat szakmai fórumokon, emellett a helyi tanterv kidolgozása során elkészítette és szakmai fórumon megvédte a társadalomismeret iskolai tantervét, amelyhez elkészítette az Otthontól hazáig I–II.¹¹ segédleteinket. Ez a lépés volt az első egyértelmű jelzése annak, hogy helytörténetet diák diáktól is tanulhat. A két segédlet a korábbi diákalkotások szemelvénygyűjteményeként „visszaforgatta” a helyi értékrendbe mindazokat a teljesítményeket, amelyek már

addig is az iskola- (s persze a városi) könyvtár polcain sorakoztak és sürgették „hasznosulásukat”.

A település jeles (klasszikus) alakjairól készített lexikon-szócikkeink két nyelven (magyarul és a település hagyományai szerint németül) immár tantermeink névadóiról adnak állandóan „szem előtt tartható” információkat. Emellett az alkotóerő teljében lévő, a „Zrínyi állomás” című fal vonat- és házablakaiból¹² ránk tekintő „tegnapi” tanítványok felkutatása és bemutatása újabb segédlet összeállítására ösztönöz bennünket. A régi tanítványok sikere alapot ad arra, hogy kommunikációs, kutatási és önművelési feladatok végzésére bíztassuk mai tanítványainkat – s ez a gazdagság lehetővé teszi valamennyi tantárgy és tevékenység¹³ keretében a kutatás és alkotás alapozását.

A könyv a közelmúlt publikációival, diákkutatások értékeivel a közeli generációkhoz kapcsolja a maiakat. Ezzel arra mutat követhető példát, hogy folytatható ez az értékteremtés, bővíthető a publikáló fiatalok köre, helye van minden befejezett eredménynek a folyamatban. Diák diáknak lehet mestere és követője. Nem melleleg pedagógiai célnak is üdítőbb vállalkozás diákalkotókat segíteni.

Jegyzetek

- 1 Dorogi értékek nyomában – lásd az irodalomjegyzékben!
- 2 Tábori Kincskereső 1–7. kötet (1984–1990) – Komárom(-Esztergom) Megye, Esztergom
- 3 Gáthy Zoltán (1893–1965)
- 4 Két évtizeden át a település plébánosaként kutatta elsősorban a Pilis flóráját.
- 5 Zsigmondy Vilmos későbbi vízkutató, Hantken Miksa, a Földtani Intézet majdani első igazgatója, Schmidt Sándor bányaaigazgató, karsztvíz szakértő, az első bányatudományal kapcsolatos doktorátus birtokosa stb.
- 6 Schlattner Jenő Kossuth-díjas vegyész, Székely Lajos Kossuth-díjas bányamérnök stb.
- 7 Iskolánk számos környékbeli település diákjait is befogadja.
- 8 Grundl Ignác botanikus, Hopp Ferenc ornitológus, Gyürky Antal borász.
- 9 Benne kitelepített kereskedőcsalád, proletársorsra jutott kisparaszti család, Trianon után ide menekült romániai bányászcsalád, sportkarriert befutott családfe-modell bemutatásával stb.
- 10 Lásd az irodalomjegyzékben!
- 11 1988 és 2000.
- 12 A vonatablakból a távolabbra költözők, a házablakokból a városban maradt alkotó személyek tekintenek ránk.
- 13 Programunk olyan tevékenységei sem maradnak jeles személy és feladat nélkül, mint a diákszínjátszás, a médiaismeret, a gazdálkodási ismeretek.

Irodalom

1. Dankó József (1998., 2000): Otthontól hazáig. Feladat- és szöveggyűjtemény a társadalmi ismeretek tanításához. I., II. Zrínyi Ilona Általános Iskola, Dorog.
2. Kiss Albert (2001): A TDK lehetőségei az általános iskolai tehetséggondozásban. *Új Pedagógiai Szemle*, március.
3. (Kovács Lajos főszerk. 1992–2006): Dorogi értékek nyomában 1–16. kötet. A Zrínyi Ilona Általános Iskola kincskeresőinek munkáiból. Dorog.
4. (Kovács Lajos sorozatszerk.: 1991–2006.): Dorogi Füzetek 1–35. kötet. Dorog Város Barátainak Egyesülete, Dorog.

5. Kovács Lajos (2006): A lokális identitás és a tudománypedagógia konferenciája Orosházán. *Honismeret*, 5. szám.
6. (Schranz András főszerk. – 1995): A tudomány térképe. Kisenciklopédia a tudomány egészéről. Pedagógus Szakma Megújítása Projekt. Keraban Kiadó, Bp.
7. (Szabolcs Ottó szerk. – 1994): Történelempedagógiai füzetek. A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az ELTE Bölcsészettudományi Kara, 2. sz. In.: Szabolcs Ottó: A helytörténet tanítása állandóságának tényezői.
8. (Szabolcs Ottó szerk. – 1994): Történelempedagógiai füzetek. A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az ELTE Bölcsészettudományi Kara, 4. sz. (In.: Dankó József: A lakóhely megismerése alkotó pozíciókból. – A dorogi Zrínyi Ilona Általános Iskola tábori füzet sorozatáról. 63–67.)
9. Zsolnai József (2006): Tudománypedagógia. Műszaki Kiadó. Bp.

